

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

ΘΩΜΙΣΜΟΣ ΤΑ ΧΡΟΝΙΚΑ
ANNARIUS THOMISTICUS
THOMISTIC YEARBOOK
THOMISTISCHE JAHRBUCH
ANNUAIRE THOMISTIQUE
ANNUARIO TOMISTICO
TOMISTICKÁ ROČENKA

ROCZNIK TOMISTYCZNY
6 (2017)

Naukowe Towarzystwo Tomistyczne
WARSZAWA

KOMITET REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Michał Zembrzuski (sekretarz / secretary), Magdalena Płotka (zastępca redaktora naczelnego / deputy editor), Dawid Lipski, Izabella Andrzejuk, Artur Andrzejuk (redaktor naczelnny / editor-in-chief)

RADA NAUKOWA / SCIENTIFIC COUNCIL:

Adam Wielomski, Stanisław Wielgus, Antoni B. Stępień, Sławomir Sobczak, Arkady Rzegoc-ki, Andrzej Maryniarczyk, Marcin Karas, Krzysztof Kalka, Marie-Dominique Goutierre, Mieczysław Gogacz, Paul J. Cornish, Mehmet Zeki Aydin, Artur Andrzejuk, Anton Adam.

RECENZENCI / REVIEWERS

Antoni B. Stępień, Karolina Ćwik, Paul J. Cornish, Tomasz Pawlikowski, Marie-Dominique Goutierre, Piotr Mazur, Grzegorz Hołub, Andrzej Jonkisz, Marek Prokop

REDAKCJA JĘZYKOWA / LANGUAGE EDITORS

Elżbieta Pachciarek (j. polski), Bernice McManus-Falkowska, Magdalena Płotka (j. angielski), Christel Martin, (j. francuski), Michał Zembrzuski (greka, łacina)

PROJEKT OKŁADKI

Mieczysław Knut

OPRACOWANIE GRAFICZNE, SKŁAD I ŁAMANIE

Maciej Głowacki

© Artur Andrzejuk / Naukowe Towarzystwo Tomistyczne (wydawca / editor)

Warszawa 2017

ISSN 2300-1976

Rocznik Tomistyczny ukazuje się dzięki pomocy Jacka Sińskiego

Redakcja Rocznika Tomistycznego

ul. Klonowa 2/2 05-806 Komorów POLSKA

Druk i dystrybucja:

WYDAWNICTWO von borowiecky

05-250 Radzymin

ul. Korczaka 9E

tel./fax (0 22) 631 43 93,

tel. 0 501 102 977

www.vb.com.pl e-mail: ksiegarnia@vb.com.pl

WYDAWNICTWO
von borowiecky

Spis treści

Od Redakcji.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Istnienie pierwszym aktem bytu	13

Rozprawy i artykuły

Richard Kalka Structure metaphysique de la relation chez Thomas d'Aquin.....	29
Karolina Ćwik Wpływ wcielenia Słowa na rozumienie wszechmocy Boga w ujęciu św. Tomasza z Akwinu.....	47
Izabella Andrzejuk Kontemplacja i poznanie <i>per raptum</i> . Tomaszowe źródła rozumienia istoty doświadczenia mistycznego.....	59
Michał Zembrzuski Tomaszowy argument „z blokowania” za niematerialnością działań intelektu.....	77
Artur Andrzejuk Struktura bytu w <i>Summa contra Gentiles</i> Tomasza z Akwinu.....	99
Ewa A. Pichola Realizm fenomenologiczny Dietricha von Hildebranda wobec realizmu metafizycznego św. Tomasza z Akwinu.....	121
Izabella Andrzejuk Tomaszowe rozumienie przyjaźni jako <i>amicitia</i> i <i>caritas</i> . Człowiek w relacjach z Bogiem i z drugim człowiekiem.....	133
Marcin Karas Z dziejów arystotelizmu chrześcijańskiego w Polsce. Porównanie kosmologii św. Tomasza z Akwinu i ks. Benedykta Chmielowskiego.....	153
Tomasz Pawlikowski Mistyki i działacz religijny w ujęciu ks. Aleksandra Ułowicza.....	167
Jan Pociąg Relacja materii i ruchu w ujęciu Tadeusza Wojciechowskiego i Alberta Mitterera	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Sprawozdania i recenzje

Jakub Kośka

Sprawozdanie z Sympozjum ku czci św. Tomasza z Akwinu w 743 rocznicę jego śmierci pt. „Tomasz z Akwinu: wczoraj - dziś - jutro” 233

Michał Zembrzuski

Sprawozdanie z sympozjum naukowego „Tomizm konsekwentny” ku czci Profesora Mieczysława Gogacza w dziewięćdziesięciolecie jego urodzin 239

Izabella Andrzejuk

Recenzja: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2016, stron 216 243

Artur Andrzejuk

Filozoficzna etyka z *Summy teologii* (jeszcze raz) po polsku [Recenzja przekładów W. Galewicza] 249

Artur Andrzejuk

Recenzja: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, stron 520 261

Artur Andrzejuk

Recenzja: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2015, stron 366 267

Artur Andrzejuk

Recenzja: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warszawa-Radzymin 2017, stron 566 275

Artur Andrzejuk

Recenzja: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, stron 216 279

Artur Andrzejuk

Tomizm biblijny [Recenzja dwóch przekładów komentarzy do *Corpus Paulinum*]. 283

Jacek Grzybowski

Analityka i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty? Wokół książki Michała Głowiaki *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Wrocław 2016, stron 380) 293

Tomasz Pawlikowski

Recenzja: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 316 299

Michał Zembrzuski

Recenzja: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warszawa 2015, stron 136 303

Michał Zembrzuski

Recenzja: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warszawa 2014, stron 195 311

Michał Zembrzuski

Recenzja: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608 315

Natalia Herold

Recenzja: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Kraków 2016, stron 328..... 321

Polemiki i dyskusje

Mateusz Penczek

Kilka uwag polemicznych w odpowiedzi na recenzję mojej książki *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Nota o autorach.....345

Table of Contents

Editorial.....	11
Corrigenda et addenda.....	12
Artur Andrzejuk Existence as the first act of being	13

Dissertations and articles

Richard Kalka The metaphysical structure of relation by Thomas Aquinas	29
Karolina Ćwik Influence of Incarnation of the Word of God on understanding God's omnipotence according to St. Thomas Aquinas.....	47
Izabella Andrzejuk Contemplation and cognition <i>per raptum</i> . Thomas's sources of understanding the essence of the mystical experience	59
Michał Zembrzuski Aquinas's impediment argument for the immateriality of the intellect.....	77
Artur Andrzejuk Structure of being in <i>Summa contra Gentiles</i> by Thomas Aquinas	99
Ewa A. Pichola Dietrich von Hildebrand's Phenomenological Realism in Discussion with St. Thomas Aquinas' Metaphysics	121
Izabella Andrzejuk The Thomas Aquinas' Understanding of Friendship as <i>amicitia</i> and <i>caritas</i> . The Man's Relations with God and with other Man.....	133
Marcin Karas From the History of Christian Aristotelianism in Poland. Comparisons of Cosmology St. Thomas Aquinas' and Fr. Benedict Chmielowski.....	153
Tomasz Pawlikowski Mystic and religious activist in the view of Aleksander Usowicz CM	167
Jan Pociąg Albert Mitterer's and Tadeusz Wojciechowski's Concepts of the Interdependence of Matter and Motion	189
Kingsley Ch. Ekeocha The method for the discovery of the absolute transcendental properties of being in Mieczysław Albert Krąpiec's metaphysics	207

Reports and Reviews

Jakub Koška

The Report of the Symposium in Honor of St. Thomas Aquinas, 743th Anniversary of his Death. 'Thomas Aquinas: Yesterday – Today – Tomorrow' 233

Michał Zembrzuski

The Report of the Symposium „Consequential Thomism” Dedicated to Professor Mieczysław Gogacz in the Ninety Years of His Birth 239

Izabella Andrzejuk

Review: Piotr Stanisław Mazur, *Zarys podstaw filozofii człowieka. Antropologiczne zastosowanie metody separacji*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2016, pp. 216..... 243

Artur Andrzejuk

Philosophical Ethics in *Summa theologiae* (Once Again) in Polish. [Review of W. Galewicz Translations] 249

Artur Andrzejuk

Review: Arkadiusz Gudaniec, *U podstaw jedności bytowej człowieka. Studium z metafizyki osoby*, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin 2016, pp 520..... 261

Artur Andrzejuk

Review: Kazimierz Mikucki, *Tomizm w Polsce po II wojnie światowej*, Księgarnia Akademicka, Cracow 2015, pp. 366..... 267

Artur Andrzejuk

Review: Ryszard Polak, *Człowiek i moralność w myśli Jacka Woronieckiego OP. Filozoficzne podstawy katolickiej etyki wychowawczej i jej zasady*, Wydawnictwo „von borowiecky”, Warsaw-Radzymin 2017, pp. 566..... 275

..Artur Andrzejuk

Review: Paweł M. Świącki, *Teleologia poznania intelektualnego według Tomasza z Akwinu*, Towarzystwo Naukowe KUL, Lublin 2015, pp. 216..... 279

Artur Andrzejuk

Biblical Thomism. [Review of Commentary in *Corpus Paulinum* Translations] 283

Jacek Grzybowski

Analytic and Thomism. Can potentials have acts? Around Michał Głowala Book *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Oficyna Wydawnicza ATUT, Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe, Breslau 2016, pp. 380)..... 293

Tomasz Pawlikowski

Review: *Logika Marcina Śmigleckiego. Wprowadzenie, przegląd zagadnień, antologia tekstów*, opracowali Roman Darowski SJ i Franciszek Bargieł SJ, Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 316..... 299

Michał Zembrzuski

Review: Aleksander Lisowski, *Transcendentalia jako przejawy aktu istnienia bytu w metafizyce św. Tomasza z Akwinu*, Iota Unum, Warsaw 2015, pp. 136..... 303

Michał Zembrzuski

Review: Edmund Morawiec, *Wybrane filozoficzne koncepcje rozumu ludzkiego i racjonalność*, Wydawnictwo Liber Libri, Warsaw 2014, pp 195..... 311

Michał Zembrzuski

Review: Piotr Roszak, Jörgen Vijgen, *Reading Sacred Scripture with Thomas Aquinas. Hermeneutical Tools, Theological Quaestiones And New Perspectives*, Brepols 2015, pp. 608..... 315

Natalia Herold
Review: Stanisław Gałkowski, *Długomyślność. Wprowadzenie do filozofii wychowania*,
Akademia Ignatianum w Krakowie, Wydawnictwo WAM, Cracow 2016, pp. 328..... 321

Controversy and Discussions

Mateusz Penczek
Some Polemical Remarks in Response to the Review of My Book *Wola i intelekt*
w filozofii Tomasza z Akwinu..... 331

Note about authors..... 345

Analitika i tomizm. Czy możliwości mogą mieć akty?

Wokół książki Michała Głowali *Możliwości i ich akty*.
Studium z tomizmu analitycznego, Oficyna Wydawnicza ATUT,
Wrocławskie Wydawnictwo Oświatowe,
Wrocław 2016, stron 380.

Na początku XXI wieku wielu historykom filozofii i badaczom obecnych w humanistyce prądów naukowych umyka na ogół znaczenie i rola tomizmu w kulturze europejskiej. W dość powszechnym mniemaniu uznaje się tomizm co najwyżej za jedynie historyczny etap refleksji nad spuścizną średniowiecznej scholastyki. Jednak uważny ogląd programów studiów i wydawanych publikacji (szczególnie w Polsce i Stanach Zjednoczonych Ameryki) pokazuje, że tomizm – aktywne czytanie tekstów Akwinaty – jest wciąż żywym nurtem refleksji filozoficznej. Dostrzeżenie tego trendu szczególnie ważne jest w Polsce, gdzie tradycje tomistyczne są bardzo głębokie i sięgają zarówno recepcji encykliki Le-

ona XIII *Aeterni Patris*, rzetelnych analiz naukowców z KUL zaraz po I wojnie światowej, jak i prac różnych środowisk naukowych (o. J. Woroniecki, ks. A. Żychliński, ks. J. Salamucha, o. J. M. Bocheński, ks. K. Michalski). Równie ważny, a może istotniejszy dla polskiego tomizmu, był czas po II wojnie światowej, gdy nastąpiło światopoglądowe zmaganie filozofii klasycznej z ideologią polityczną marksistowskiego materializmu dialektycznego. Wtedy był to jeden z najciekawszych sporów ideowych drugiej połowy XX wieku, z którego tomizm (mimo kasandrycznych tez ks. prof. Tischnera) wyszedł zwycięsko, ukazując siłę realnej metafizyki¹. Dziś tylko pozornie tomizm jest

---

Ks. dr hab. Jacek Grzybowski, prof. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie (Instytut Filozofii).

¹ Zob. *Miłość i nicność. Z Władysławem Stróżewskim rozmawia Anna Kostrzewska-Bednarkiewicz*,

filozofią nieaktualną, wręcz niszową. Co zaskakujące, w środowiskach (szczególnie katolickich) nauczanie w duchu św. Tomasza wciąż cieszy się nie tylko popularnością, ale przejawia swą dydaktyczną żywotność, wydawniczą siłę i inspiruje różne gremia. Świadectwem tych tendencji jest to, co w amerykańskiej nauce i literaturze jest już obecne, a w Polsce dopiero zaczyna być studiowane i rozpoznawane – tomizm analityczny.

Warto zwrócić zatem uwagę na książkę pracownika Instytutu Filozofii Uniwersytetu Wrocławskiego Michała Głowali pt. *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego* (Wrocław 2016). Praca ta pokazuje, że choć zestawienie tych dwóch kategorii – tomizmu i filozofii analitycznej – może wydawać się zaskakujące, to jednak staje się naukowo inspirujące. Oczywiście dla tych, którzy zajmują się filozofią klasyczną system analitycznej refleksji, zrodzony w nowożytnych czasach oświeceniowej ekspansji sensualizmu i empiryzmu, stanowi zerwanie z dziedzictwem wieków średnich. Filozofia analityczna pojawiła się bowiem w kontrze do jałowych – jak mówili nowożytni myśliciele – rozważań scholastyki. Mimo jednak tych kontrowersji i historycznych obciążeń. Autor książki pokazuje, że te pozornie odległe obszary filozofii mają ze sobą wiele wspólnego. By to dostrzec, należy jednak najpierw wyjaśnić antagonizm

związany z oceną dorobku analitycznych myślicieli. Dlatego Głowala zaznacza, że „filozofia analityczna pozostawała przez wiele lat pod silnym wpływem pozytywizmu logicznego i filozofii Hume’a” (s. 22). Co więcej, niezajomość historii filozofii, szczególnie w jej scholastycznym wydaniu, można by uznać za fakt dyskwalifikujący analityków i logików w debatach filozoficznych. Autor książki słusznie jednak zaznacza, że to budzące u niektórych uzasadnione wątpliwości połączenie – tomizm analityczny – „zostało wprowadzone przez Johna Haldane’a zainspirowanego pracami Elizabeth Anscombe, Petera Thomasa Geacha i Anthony’ego Kenny’ego”. Związek ten miałby polegać na włączeniu tradycji tomistycznej w dialog z metodą i zainteresowaniami specyficznymi dla filozofii analitycznej, na zastosowaniu „metod i treści filozofii analitycznej w związku z szeroko pojmowanym kompleksem idei wprowadzonych i rozwiniętych przez Akwinatę” (s. 20). Właśnie takie podejście, mówi Autor, pozwala na wykroczenie poza czysto historyczną egzegezę dzieł Tomasza, jednak w sposób odmienny niż miało to miejsce w filozofii neoscholastyków XIX i XX wieku. Dziś bowiem relacja tomizmu do współczesnych prądów filozoficznych jest inna. W anglosaskim, a szczególnie atlantyckim, środowisku filozoficznym przywiązanym do klasycz-

Warszawa 2007, s. 43-60; Cz. Głombik, *Tomizm czasów nadziei*, Katowice 1994; K. Szałata, *Filozofia chrześcijańska. Na marginesie wielkiej debaty. Od encykliki Aeterni Patris do Fides et ratio*, Warszawa 2004; T. Królak, *Kontemplacja i zdradzony świat. Rozmowy z prof. Stefanem Swieżawskim*, Poznań 1999; M. Gogacz, *Współczesne interpretacje tomizmu*, „Znak” (1963) nr 113; S. Swieżawski, *Św. Tomasz i tomizm w świetle historii*, w: *W nurcie zagadnień posoborowych* 3, Warszawa 1969; J. Woroniecki, *Katolickość tomizmu*, Lublin 1999; M. Zembrzusi, „Cienie bez jaskini” – spór M. Gogacza z J. Tischnerem o charakter filozofii, w: *Filozofia i mistyka. Wokół myśli Mieczysława Gogacza*, red. I. Andrzejuk, T. Klimski, Warszawa 2012, s. 99-114.

nej metafizyki, odnajdziemy entuzjastów spotkania tomizmu z nurtem analitycznym². Wiele prac i książek pokazało, że dla współczesnych myślicieli proveniencji arystotelesowskiej czy Tomaszowej, filozofia analityczna stała się nie tylko „naturalnym sprzymierzeńcem”, ale także zadaniem i sprawdzianem, jak niegdyś „nowy Arystoteles” i awerroizm stali się wyzwaniem dla Akwinaty. Niektórzy komentatorzy stwierdzają nawet, że jedynym sposobem obrony formacji scholastycznej jest obecne swoiste pośrednictwo filozofii analitycznej, która uwiarygodni klasyczne rozstrzygnięcia na nowym, stworzonym przez logików, metodologów i analityków, polu badań. Metodą jest połączenie historycznej rzetelności w studium myśli Tomasa z traktowaniem jego dzieł jako źródła interesujących nas obecnie filozoficznych idei. Dlatego tomiści analityczni są przekonani – pisze Autor książki – że „sama uważna lektura tekstów filozoficznych z przeszłości, której towarzyszy znajomość ich kontekstu historycznego, nie wystarcza często do ich zrozumienia. W filozofii naszych czasów musi być coś, co czyni je zrozumiałymi dla nas, i co pozwoli nam odkryć na nowo myśli Doktora Anielskiego” (s. 21).

Te odważne tezy mogą niektórym wydawać się kontrowersyjne, a nawet filozoficznie obrazoburcze. Czy jednak siła i ekspresja badań naukowych nie

polega na tym, że opuszcza się utarte szlaki, poszukując nowych rozwiązań i lepszych odpowiedzi na znane już z historii pytania? Czyż u zarania dziejów filozofii to nie pytania rozpoczęły przygodę ludzkiego racjonalizmu? To właśnie wyzwanie spełnia książka *Możliwości i ich akty. Studium z tomizmu analitycznego*. Jest to praca podejmująca z jednej strony podstawowy w filozofii klasycznej temat relacji możliwości do aktu, z drugiej zaś jest próbą przedstawienia metafizycznego opisu przykładów możliwości czynnych i biernych. Nie można jednak nie dostrzec komplikacji podjętych zagadnień. Dotyczy to szczególnie pytania, czy możliwości są realne także wówczas, gdy nie są w akcie, a w skrajnym przypadku także wtedy, gdy nie są i nie będą w akcie nigdy. Próba analitycznego przedstawienia i wyjaśnienia tak postawionego problemu jest niezwykle złożonym i poważnym zadaniem. Książka Michała Głowali jest jednak ważna naukowo nie tylko dlatego, że śmiało podejmuje tę problematykę, ale również dlatego, iż teorię złożenia bytowych tomizm uznaje za jeden z głównych wątków metafizyki, a wzajemnej relacji aktu i możliwości przypisuje charakter fundamentalny. Co ważne, jak słusznie zauważa Autor, już Arystoteles zdawał się sugerować, że naturalne jest zajmowanie się najpierw możliwościami związanymi z ruchem, nawet jeśli to nie

² J. Haldane, *Analytical Thomism. A Prefatory Note*, „The Monist” 80 (1997) 4, s. 485-486 (cały numer poświęcony tomizmowi analitycznemu); J. Haldane (red.), *Mind, metaphysics and Value in the Thomistic and Analytical Traditions*, Notre Dame 2002; *Analytical Thomism: Traditions in Dialogue*, ed. C. Paterson, M. S. Pugh, Routledge 2006; E. Stump, *Aquinas*, Routledge, London 2003; F. Kerr, *Aquinas and Analytic Philosophy: Natural Allies?*, „Modern Theology”, 1 (2004) 20, s. 123-139; M. Pérez de Laborda, *El tomismo analítico*, „Philosophica: Enciclopedia filosófica” 2007; G. Ventimiglia, *To be o esse? La questione dell'essere nel tomismo analitico*, Roma 2012.

one odgrywają w metafizyce rolę najważniejszą. Bezsprzecznie ma to związek z tym, iż to ruch właśnie jest najbardziej dla nas czytelnym przykładem aktu, a zatem dzięki studium możliwości, związanych z ruchem i ich aktów, możemy dojść do pewnych zagadnień związanych z innymi rodzajami możliwości i ich aktów. Książka jasno sugeruje, że nie można pytać o status możliwości czynnych i biernych, zwłaszcza niezaktualizowanych, pozostawić bez prób rozstrzygnięcia ich metafizycznego statusu. Należą one przecież do samego rdzenia metafizyki możliwości. Do racji ściśle metafizycznych dochodzą także racje epistemologiczne. Wszyscy zgadzają się bowiem, że możliwości poznajemy właśnie po ich aktach. Właśnie dlatego akty te określa się również mianem przejawów możliwości (choć nie wyklucza to wcale, że pewne możliwości w pewnych okolicznościach mają ukryte przejawy, które poznajemy pośrednio po ich skutkach). Tak długo zatem, jak długo możliwość pozbawiona jest aktu, pozostaje dla nas w pewnym sensie ukryta. Można więc tej myśli nadawać sens empirystyczny: przejawy są czymś nam danym, możliwości zaś są postulowanym niejawnym źródłem owych przejawów. Ale można także rozumieć ją tak, jak Akwinata: rzeczy są poznawalne o tyle, o ile są aktualne, i w związku z tym właśnie poznajemy możliwości po ich aktach. W takim sensie możliwości stają się nam znane przez związek ze swymi aktami.

W długiej historii refleksji filozoficznej nie jest to oczywiście zagadnienie nowe. Panoramę stanowisk w tej kwestii rozpoczyna w książce myśl przedstawiona w Platónskim *Sofiscie*, według

której nie tylko możliwości są realnymi własnościami rzeczy, ale wręcz posiadanie możliwości stanowi kryterium samej realności czegokolwiek. Arystoteles poświęca problematyce aktu i możliwości IX księgę *Metafizyki*, a starożytny stoicyzm dalej podejmuje tę tematykę. Średnio-wieczna scholastyka oferuje już bogatą metafizykę możliwości, w której szczegółowo omówione są klasyfikacje możliwości, kryteria ich tożsamości i rozmaite związki z aktami. Ostatnim wielkim akordem tej filozoficznej debaty jest niewątpliwie projekt monadologii Leibniza. Mimo jednak tak wielu pomysłów, rozstrzygnięć i analiz, problem możliwości wciąż pozostaje istotny i otwarty. Stąd praca Michała Głowali, podejmująca te trudne metafizyczne zagadnienia, stanowi ciekawą propozycję wyjaśnienia metafizycznego statusu i związanego z nim analitycznego opisu możliwości.

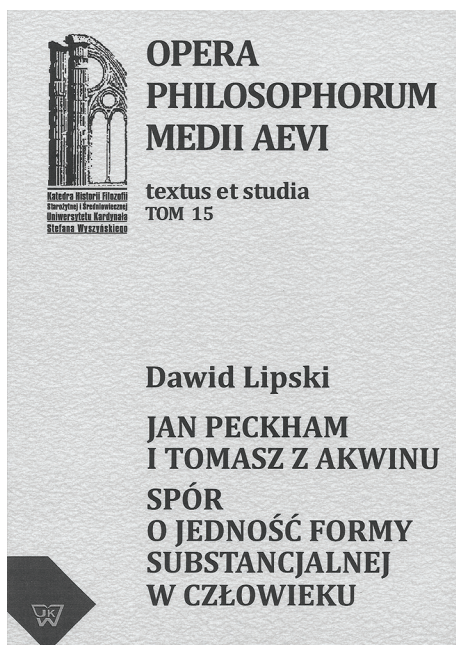
Studium zostało napisane językiem bardzo precyzyjnym, a zatem czytelnik musi zmierzyć się ze ścisłością i stylistyczną „gęstością” najtrudniejszych partii tekstu, by uchwycić logikę prowadzonych rozważań. W sześciu głównych rozdziałach autor stara się bowiem przedstawić rozstrzygnięcia tomistycznej metafizyki aktu i możliwości jako alternatywę dla teorii rozwijanych we współczesnej analitycznej metafizyce możliwości. Z jednej strony pokazuje, że szczegółowe problemy dotyczące możliwości, omawiane w późnej scholastyce, są często bardzo bliskie bądź wręcz zbieżne z problemami dyskusowanymi we współczesnej analitycznej metafizyce możliwości. Z drugiej próbuje ukazać, że rozwiązania zagadnień możliwościowych, jakie oferuje tomizm późnej scho-

lastyki, w wielu wypadkach bronią się lepiej aniżeli rozstrzygnięcia współczesne. Przy uważnej lekturze pracy okazuje się, że dawne dyskusje średniowiecznych mistrzów były bardzo często szersze i bardziej szczegółowe niż obecne analizy uniwersyteckich profesorów i ekspertów. Książka stanowi więc w polskim obszarze prac z filozofii ważną pozycję. Choć podejmuje bardzo trudne metafizyczne kwestie, jej układ jest przejrzysty, a prowadzona narracja płynna. Zaletą jest niezwykle erudycja autora, który odnosi się do wielu opinii, analiz, ocen i rozstrzygnięć ukazujących problematykę możliwości i ich aktów. W przypisach znajdziemy zarówno dzieła wielu autorów (głównie anglosaskich), jak i wyjaśnienia i polemiki ze znanymi rozwiązaniami tomistycznymi, szczególnie z polskich środowisk naukowych. Książka pod względem formalnym jest dobra. Autor we właściwy sposób wykorzystuje warsztat historyka filozofii, czyli analizę różnorodnych tekstów źródłowych. Jest w niej rzetelność przeprowadzonych interpretacji, traktowanie źródłowych tekstów jako bazy wszelkich analiz, umiejętność dokonywania syntezy zgromadzonego materiału i ukazanie nowych perspektyw opisania średniowiecznych debat na temat metafizycznego statusu możliwości i ich aktów, zarówno w perspektywie, jak i w polemice z filozofią analityczną.

Książka jest próbą dobrego, rzetelnego i erudycyjnie bogatego opisu jednej

z najtrudniejszych kwestii metafizycznych – uchwycenia i analizy możliwości czynnych i biernych w bycie realnym. Stanowi jednocześnie głos w dyskusji głównie z filozofami i myślicielami ze środowiska Filozoficznej Szkoły Lubelskiej KUL, której badaniom, publikacjom i inicjatywom patronuje tomizm o. Mieczysława A. Krąpca OP, promowany i realizowany obecnie przez uczonych skupionych wokół Katedry Metafizyki prowadzonej przez ks. prof. Andrzeja Maryniarczyka. Autor studium o możliwościach i ich aktach może nie wprost, ale w kilku miejscach dość precyzyjnie i krytycznie odnosi się do metafizycznych rozstrzygnięć lubelskich tomistów.

Uważna lektura książki uzmysławia czytelnikowi, że pośród pojawiających się obecnie w Polsce wielu prac filozoficznych jest to pozycja ważna i cenna. Znajdziemy w niej bowiem bardzo wiele treści metafizycznie precyzyjnych i analitycznie logicznych. Takie książki wymagają jednak – powiedzmy to otwarcie – nie tylko chęci przeczytania, ale przede wszystkim dyscypliny myślenia. Stąd w zalewie, nawet naukowych, a czasem jedynie aspirujących do miana filozoficznych, książek obecnych na naszym rynku wydawniczym, praca Michała Głowali daje nadzieję na rzetelną, ciekawą, a przede wszystkim inspirującą debatę na temat kondycji, zadań i wyzwania stojących przed współczesnym polskim tomizmem.

Dawid Lipski

*Jan Peckham i Tomasz z Akwinu.
Spór o jedności formy substancjalnej
w człowieku*

OPERA PHILOSOPHORUM MEDII
Aevi

TOM 15

Warszawa 2015

Książka Dawida Lipskiego o sporze Jana Peckhama z Tomaszem z Akwinu skupia się na doktrynalnym aspekcie tej kontrowersji. Ukazuje ją źródłowo i przedstawia daleko idące konsekwencje ujęć. Autor dociekliwie poszukuje przyczyn jej powstania. Słusznie widzi je w odmiennych metafizykach; nie da się bowiem pogodzić platońskiego czy nawet augustyńskiego ujęcia człowieka z ujęciem arystotelesowskim. Ta teza rzutuje na główne osiągnięcie pracy: uzasadnienie poglądu, że spór o jedność formy substancjalnej ma swe źródło w różnicach metafizycznych, a nie teologicznych lub wręcz terminologicznych, co bywa sugerowane w literaturze przedmiotu. Autor wspomnianą tezę, będącą istotnym novum jego rozprawy, ukazuje zarówno w jej źródłach, uwarunkowaniach i konsekwencjach. Stanowi to w sumie szeroką panoramę filozoficzną, na której dobrze ukazany został filozoficzny rdzeń omawianej kontrowersji.

Wydawnictwo UKSW - www.wydawnictwo.uksw.edu.pl

Nota o Autorach

Artur Andrzejuk – prof. dr hab., prof. zwyczaj. Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego (UKSW), na którego Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej kieruje Katedrą Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej oraz Sekcją Historii Filozofii. Autor szeregu publikacji z zakresu filozofii i teologii średniowiecznej, tomizmu, etyki i klasycznej filozofii człowieka. Interesuje się problematyką uczuć, sprawności i cnót moralnych, relacji osobowych. Jest uczniem Profesora Mieczysława Gogacza.

Izabella Andrzejuk – dr, wykładowca w Wyższej Szkole Stosunków Międzynarodowych i Amerykanistyki oraz Wyższej Szkole Komunikowania Politologii i Stosunków Międzynarodowych. Wielokrotnie wygłaszała wykłady i referaty w Londynie na zaproszenie PUNO, IPAK-u oraz PON UJ (Polskiego Ośrodka Naukowego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Londynie). Jest autorką wielu artykułów o tematyce filozoficznej. Zainteresowania naukowe: historia filozofii (arystotelizm, tomizm, filozofia polska); filozofia, etyka, klasyczna teoria człowieka, filozoficzne podstawy mistyki. Napisała książkę pt. *Filozofia przyjaźni. Tomasz z Akwinu* (Warszawa 2007).

Karolina Ćwik – mgr, magister teologii, doktorantka w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej UKSW. Przygotowuje rozprawę doktorską na temat filozoficznego rozumienia *Verbum Incarnatum* w tekstach św. Tomasza z Akwinu. Laureatka Nagrody im. Prof. Mieczysława Gogacza za pracę magisterską pt. *Przyrodzona i nadprzyrodzona wizja szczęścia w ujęciu św. Tomasza z Akwinu*, która powstała pod kierunkiem ks. dra hab. T. Stępnia. Jej zainteresowania naukowe skupiają się wokół metafizyki Akwinaty, relacji wiary i rozumu oraz etyki. Jest członkiem Stowarzyszenia Teologów Moralistów.

Kingsley C. Ekeocha – is a doctoral student of the John Paul II Catholic University of Lublin (KUL). He holds a bachelor's degree in philosophy and theology from the Pontifical Urban University Rome and a master's degree in philosophy from KUL. He is currently researching on realistic cognition with particular reference to the thoughts and works of Mieczysław A. Krąpiec.

Jacek Grzybowski – ks. dr hab., prof. UKSW. Adiunkt na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW i wykładowca na Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie. Autor książek i artykułów naukowych z dziedziny filozofii polityki, filozofii kultury i historii filozofii. W swoich pracach podejmuje problematykę filozoficznych inspiracji i źródeł współczesnych zagadnień kulturowych i cywilizacyjnych. Ostatnio opublikował: *Byt, tożsamość, naród. Próba wyjaśnienia formuły „tożsamość narodowa” w perspektywie metafizyki* (Kęty 2012); *Mysł filozoficznie – myśl politycznie! Analiza i ocena historycznokulturowych rąj filozofii polityki* (redakcja, Warszawa 2013); *Cosmological and philosophical world of Dante Alighieri. The Divine Comedy as a medieval vision of the universe* (Frankfurt am Main 2015);

Natalia Herold – mgr, absolwentka prawa i administracji na Uniwersytecie Gdańskim (lic.) i Uniwersytecie Warszawskim (mgr). Interesuje się filozofią klasyczną, a w niej szczególnie etyką i pedagogiką.

Richard Kalka – Ks. dr, Centre de Recherche Philosophique Saint Thomas d'Aquin (Paryż). Obronił rozprawę doktorską na temat statusu ontologicznego relacji międzyosobowych na Uniwersytecie Paryż IV Sorbona. Wykładał filozofię tomistyczną na Uniwersytecie Paryż XII (Creteil) w latach 1981-1985.

Marcin Karas – prof. dr hab., historyk filozofii - pracuje w Zakładzie Filozofii Polskiej Instytutu Filozofii UJ. Prowadzi badania z historii idei i z filozofii średniowiecznej, jest autorem ponad 180 publikacji. Ostatnio zajmuje się głównie kosmologią wczesnonowożytną i filozofią dziejów. Opublikował m. in. książki: *Koncepcja czasu w pismach Williama Ockhama* (Kraków 2003), *Natura i struktura wszechświata w kosmologii św. Tomasza z Akwinu* (Kraków 2007), a także prace: *Z dziejów Kościoła. Ciągłość i zmiana w Kościele rzymskokatolickim w XIX i XX wieku* (Sandomierz 2008), *Integryzm Bractwa Kapłańskiego św. Piusa X* (Kraków 2008), czy też *Historiozofia Teilharda de Chardin wobec tradycyjnej myśli chrześcijańskiej* (Kraków 2012), liczne artykuły (45) oraz przekłady (43).

Jakub Kośka – ks. mgr, absolwent Wyższego Seminarium Duchownego we Włocławku. Tytuł magistra uzyskał na Wydziale Teologicznym UMK w Toruniu. W 2013 r. skierowany na studia na Wydziale Filozofii Chrześcijańskiej UKSW w Warszawie. Obecnie doktorant w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej. Przygotowuje rozprawę,

w której analizuje dorobek prof. Wiktora Wąsika, ze szczególnym uwzględnieniem jego koncepcji historii filozofii polskiej, a także wpływu arystotelizmu na kształtowanie się polskiej myśli filozoficznej. Uczestniczy w konferencjach, publikował m.in. w „Ateneum Kapłańskim” i „Studiach Pelplińskich”.

Tomasz Pawlikowski – dr hab., prof. Wyższej Szkoły Edukacji Zdrowotnej i Nauk Społecznych w Łodzi, absolwent ATK, doktor UW. Autor czterech książek o tematyce filozoficznej. Ostatnią była monografia *Prawda następstwem istnienia. Problem prawdy w interpretacji św. Tomasza z Akwinu*, Wydawnictwo (Lublin 2013). Ponadto autor jednej książki historycznej, kilkudziesięciu artykułów naukowych, 127 haseł w Powszechnej Encyklopedii Filozofii i 32 w Encyklopedii Filozofii Polskiej, a także ponad 20 pomniejszych publikacji (hasła w Encyklopedii Katolickiej, Wielkiej Encyklopedii PWN, recenzje).

Mateusz Penczek – dr, absolwent psychologii i filozofii na Wydziale Filozoficznym UJ. Stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie filozofii uzyskał w 2010 r. na Wydziale Filozoficznym UJ na podstawie rozprawy „Wola i intelekt w filozofii Tomasza z Akwinu”. Adiunkt w Zakładzie Pedagogiki Specjalnej w Instytucie Pedagogiki Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach.

Ewa Agnieszka Pichola – mgr, absolwentka Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Obecnie doktorantka, kontynuuje badania w Instytucie Filozofii Uniwersytetu Jagiellońskiego. Przygotowuje rozprawę, w której analizuje dorobek Dietricha von Hildebranda z perspektywy obecności wątków modernistycznych w pismach niemieckiego fenomenologa. Interesuje się zagadnieniami z pogranicza metafizyki i psychologii, a dokładnie filozoficznych podstaw koncepcji psychologicznych i antropologicznych aspektów prawdy. Publikuje, uczestniczy w konferencjach, tłumaczy w j. angielskim.

Jan Pociąg – inż., magister teologii. Obronił rozprawę doktorską w Instytucie Filozofii UJ na temat związków filozofii ks. prof. Tadeusza Wojciechowskiego z odkryciami fizyki i biologii dwudziestego wieku (2017). Autor artykułu „Piotra Semenki próba odnowy filozofii klasycznej” (RT 5(2016)). Uczestnik X Międzynarodowego Kongresu Ontologicznego w San Sebastian (2012), gdzie wygłosił referat „The Wave-Corpuscle Duality of Matter and the Nature of the Universe”. Jego zainteresowania naukowe skupiają się wokół

aktualizacji tomizmu w oparciu o współczesny obraz świata opracowany przez nauki przyrodnicze. Jest członkiem Sodalicii Świętej Jadwigi Królowej.

Michał Zembrzuski – dr, adiunkt w Katedrze Historii Filozofii Starożytnej i Średniowiecznej Wydziału Filozofii Chrześcijańskiej UKSW. Pracę doktorską poświęcił tematyce zmysłów wewnętrznych w koncepcji św. Tomasza z Akwinu. Interesuje się problematyką epistemologiczną w starożytności i średniowieczu, a szczególnie problematyką pamięci i teorią intelektu możliwościowego i czynnego. Jest współredaktorem książek w serii „Opera Philosophorum Medii Aevii”. W jej ramach w 2012 opublikował autorską monografię zatytułowaną: *Tomasz z Akwinu. Komentarz „O pamięci i przypominaniu”*.